

Eski Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* Tefsirine Ait Üç Fragman

Three Fragments of a Commentary on the Buddhāvataṃsaka-sūtra

Uğur Uzunkaya¹ , Tümer Karaayak²

¹Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Erzurum, Türkiye

²Arş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Bilecik, Türkiye

ORCID: U.U. 0000-0003-4534-9305;
T.K. 0000-0002-2322-9663

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Uğur Uzunkaya,
Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum,
Türkiye
E-mail: uguruzunkaya1@gmail.com

Başvuru/Submitted: 21.04.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested: 30.10.2020

Son Revizyon/Last Revision Received: 31.10.2020

Kabul/Accepted: 08.11.2020

Atf/Citation:

Uzunkaya, U. & Karaayak, T. (2020). Eski
Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirine ait üç
fragman. *TUDED* 60(2), 761-779.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2020-0022>

ÖZET

Budizmin Çin'e girişi MS 1. yüzyıl ile tarihlendirilir. Budizmin Çin'e girerken izlediği yol hakkında birincisi Orta Asya ve Xinjiang'dan geldiği düşüncesi ve ikincisi ise İpek Yolu güzergâhını takip ettiği düşüncesi olmak üzere sıklıkla öne sürülen iki fikir vardır. Budizmin Çin'de Huan ve Ling dönemlerinde yayıldığı bilinse de esasen bu öğretinin Çin'de Tang hanedanlığı (618-907) döneminde ciddi bir gelişim sağlamıştır. Tang döneminde ve sonrasında Çin'de bir Hint muadili olmayan birçok ekol ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin çoğu Sanskritçe külliyata dayanır. Bunlardan birisi de, bu çalışmanın da konusunu oluşturan, *Buddhāvataṃsaka-sūtra*'dır. Çin'de bu eser temelinde Huayan ekolü ortaya çıkmıştır. Bu yazı şimdiye kadar neşredilmemiş Eski Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirine ait üç fragmanın neşrini konu edinmektedir. Bu fragmanlar Berlin Turfan Koleksiyonu'nda sırasıyla Mainz 769-3 (b fragmanı), Mainz 18 ve Mainz 758-7 (a fragmanı) arşiv numaralarıyla saklanmaktadır. Eski Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsiri, Budizmin Faxiang ekolüne ilişkin metinleri içeren bir yazma eserin 20. bölümünü oluşturmaktadır. Bu yazıya konu olan fragmanlar ise 20. bölüme ait olmasına karşın sayfa numaralarına sahip değildir.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygurca, Budizm, *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, Huayan ekolü, metin neşri

ABSTRACT

The transmission of Buddhism to China has been dated to the 1st-century CE. There are two theories about how Buddhism this transmission. The first is that Buddhism came to China from Central Asia and Xinjiang, and the second is that it followed the Silk Route. Although Buddhism started spreading in China during the Huan and Ling periods of Han, it developed significantly during the Tang dynasty. Many schools of thought that did not have an Indian equivalent emerged in China during and after the Tang period. Most of those schools were based on Sanskrit canons. One of the texts was the *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, which is the subject of this study. In China, the Huayan school emerged based on this work. This paper investigates three unpublished fragments of a commentary on the *Buddhāvataṃsaka-sūtra* in Old Uyghur. They are preserved at the Berlin Turfan Collection with archive numbers Mainz 769-3 (fragment b), Mainz 18 and Mainz 758-7 (fragment a), respectively. They form the 20th chapter of a manuscript containing the texts related to the Faxiang school of Buddhism. The fragments in question belonging to chapter 20 have no pagination.

Keywords: Old Uyghur, Buddhism, *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, Huayan school, text edition

EXTENDED ABSTRACT

This paper examines three fragments of a commentary on the *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, which is the literary source of the Huayan school of Buddhism. The article consists of six parts: (1) *Introduction: A Brief Overview of Chinese Buddhism During the Tang Dynasty*, (2) *Content of the Study and Method Followed*, (3) *Translation and Transcription of the Old Uyghur Text*, (4) *Translation of the Old Uyghur Text into Turkish*, (5) *Notes to the Old Uyghur Text*, and (6) *Index and Glossary*.

The first chapter in this paper provides an overview of Chinese Buddhism during the Tang dynasty. The important points of this section can be summarized as follows. The transmission of Buddhism to China has been dated to the 1st-century CE. There are two theories about how Buddhism was transmitted to China. The first is that Buddhism came to China from Central Asia and Xinjiang, while the second argues that it followed the ancient Silk Route. Translations of the Sanskrit Buddhist canons into Chinese began in the 2nd century, and during these translation activities, Buddhist concepts were either transliterated into Chinese due to cultural and linguistic differences, or Daoist expressions were borrowed and used as related concepts (cf. Green and Mun 2018: 24; also cf. Ge 2013: 318; Poceski 2012: 199). Although Buddhism spread in China during the Huan and Ling periods of the Han dynasty, it developed significantly during the Tang dynasty. The Tang dynasty is considered a golden age in many ways in China. The reign of the Tang dynasty was a period that yielded examples of cultural and artistic changes that had never been encountered before. Diverse schools that did not have an Indian equivalent emerged in China during and after the Tang period. Most of these schools were based on Sanskrit canons. The schools that emerged during the Tang period included: Tiantai (天台 *Tiantai*), Chan (禪宗 *Chan zong*), and Pure Country (淨土 *Jingtu*). Another was the Huayan (華嚴 *Huayan*) school. The philosophical foundations of the Huayan school are presented in the *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, which is the subject of this study.

The second chapter identifies the fragments examined in this paper. This paper discusses three unpublished fragments of a commentary on the *Buddhāvataṃsaka-sūtra* in Old Uyghur. An explanation of the three unpublished fragments is required because Özertural (2012: 215–217) stated they were published in the article titled “A preliminary report on the study of the so-called Uigur Lehrtext: Chapter 20 and 21” by K. Kitsudō in 2009. However, in Özertural’s catalog, this article by Kitsudō was cited as an “unpublished copy” and has not been published since. However, it should be noted here that Kitsudō’s article states that these fragments belong to chapter 20 (cf. Özertural 2012: 215–217). These fragments are preserved at the Berlin Turfan Collection with archive numbers Mainz 769-3 (fragment b) (T I D 3), Mainz 18, and Mainz 758-7 (fragment a) (T I D 7), respectively. There are 28 lines on the front page of Mainz 769-3 (fragment b) (T I D 3), 14 of which are on the front page and 14 on the back page. The first lines of the front and back pages of the fragment are damaged and only one letter can be detected. On the front and back pages of Mainz 18, which forms the second fragment without pagination in this paper, there are 38 lines in total however, only a

few letters can be detected on the first line of the front of the fragment, but there are some illegible letters on the last line of the back page. On the front and back pages of Mainz 758-7 (fragment a) (T I D 7), which forms the third fragment without pagination in this article, there are 24 lines in total. The first line of the front side of the fragment as well as the first two lines of the back side are damaged.

In this paper, the transcription and transliteration of Old Uyghur fragments, their translations into Turkish, and notes and glossary with an analytical index are presented. In the chapter entitled *Transcription and Transliteration of the Old Uyghur Text*, the transcription and transliteration method from *Uigurisches Worterbuch* was followed (cf. Rohrborn 1977–1998: 9–10 and 13–14; Rohrborn 2010: XXXIII–XXXV). The glossary of this study also contains an index. This study makes a small contribution to demarcating the boundaries of Central Asian Turkish Buddhism.

GİRİŞ: Tang (唐) HANEDANLIĞI DÖNEMİ ÇİN BUDİZMİNE KISA BİR BAKIŞ

Budizmin Çin'e ilk girişinde izlediği yol üzerine temelde iki düşünce vardır. Bunlardan ilki Çin'in Batı kesimlerinden bugünkü Orta Asya ve Xinjiang bölgesinden geldiği düşüncesiyken, ikincisi İpek Yolu güzergâhını takip ettiği düşüncesidir (bk. Ge 2013: 317). Bununla birlikte Çin'in Budizm ile tanışması 1. yüzyılın ortalarıyla tarihlendirilir. Bu noktada temel kaynak olarak "Toharlardan Budist *dharma*yı öğrenmek isteyen Han imparatoru Ming'in kayıtları" (Ge 2013: 317) gösterilir ve Budizmin Han hanedanlığının (mö 206-ms 220) Huan ve Ling dönemlerinde yayıldığı belirtilir (krş. Ge 2013: 317; Poceski 2012: 198; Poceski 2014: 41; McBride 2012: 370). Sanskritçe Budist külliyyatın Çinceye tercümesi ise 2. yüzyıl ile başlatılır, bu tercüme faaliyetlerinde kültürel ve dil bilimsel farklılıklar gerekçesiyle Budist kavramların ya Çinceye harf çevirisi yapılmıştır yahut da ilgili kavramlar için Daoist ifadeler ödünçlenmiştir (bk. Green ve Mun 2018: 24; ayrıca krş. Ge 2013: 318; Poceski 2012: 199).

Budizme ilişkin evrenin aldattıcı doğası, doğum-ölüm çemberi içinde yeniden doğma, bütün varlığın geçiciliği gibi temel felsefi ve dinî kavramlar Çin yerli inançlarıyla kimi noktalarda uyuşmasa da (krş. Ge 2013: 319) Budizm gelişimini Çin'de Tang (唐) hanedanlığı (618-907) döneminde güçlü bir şekilde devam ettirebilmiştir. Tang hanedanlığı Çin'de birçok bakımdan altın çağ olarak kabul edilir. Bu dönem kültürel ve sanatsal yaşamda daha önce rastlanmamış örneklerin verildiği bir dönemdir. Bu dönemde Budizm, "bütün imparatorluk sınıflarının üyeleri tarafından geniş imparatorluğun her yanında yaygın bir şekilde kabul görmüş ve uygulanmıştır" (Poceski 2012: 202). Aynı zamanda Budizm bu dönemde, "Çin'deki en güçlü ve yaygın dini varlık olarak konumunun yanı sıra, entelektüel yaşam ve sanatsal ifade üzerinde özellikle dikkate değer bir etkiye sahip olan kültürel alanda da önemli bir etki yaratmıştır" (Poceski 2012: 202). Bu dönem Budizmde ekolleşmelere zemin hazırlamıştır. Tang döneminin bu bakımdan belirgin özelliği, "Çin Budizmi içindeki kilit eğilimlerin veya yönelimlerin paradigmatik örnekleri olarak kabul edilen yeni Budist ekollerinin veya geleneklerinin geliştirilmesidir" (Poceski 2012: 202). Tang dönemi Budizmde, "dinin skolastik elitleri arasındaki felsefi hareketlerde muazzam bir büyüme ve sofistike bir derinlik görülür" (Copp 2012: 75).

Tang döneminde Çin'de Tiantai (天台 *Tiantai*), Chan (禪宗 *Chan zong*), Saf Ülke (淨土 *Jingtu*) ve Huayan (華嚴 *Huayan*) başta olmak üzere birçok ekol şekillenmiştir. İsmi Tiantai dağından alan Tiantai ekolü (天台) *Lotus Sūtra* yahut da diğer adıyla *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* (法華經 *Fahua jing*) temelinde ortaya çıkmıştır. Tiantai ekolünün en önemli üstatlarından olan Zhiyi (智顓) (538-597) bu ekolün hakiki kurucusu olarak kabul edilir. Bir diğer ekol olan Chan'ın (禪宗 *Chan zong*) yazınsal kaynağını *Lankāvataṛa-sūtra* (楞伽阿跋多羅寶經 *Lengqie abaduoluo bao jing*) oluşturur. Bu ekolün öğretiyeye ilişkin tavrı "bütün varlıkların Buddha olma potansiyeline sahip olduğudur ve bu potansiyel meditasyon yoluyla veya engelleyici ön yargıları ve bağılıkları ortadan kaldırarak gerçekleştirilebilir" (Jorgensen 2004: 130a). Saf Ülke (淨土 *Jingtu*) ekolü "Amitābha Buddha'nın adının zikredilmesi gibi muhtelif ibadete özgü uygulamalarla ilişkilidir" (Poceski 2012: 203). Huayan (華嚴 *Huayan*) ekolü ise bu

yazının da konusunu oluşturan *Buddhāvataṃsaka-sūtra* temelinde ortaya çıkmıştır. Huayan ekolü, “Çin Budizmi ve Çin felsefesinin daha sonraki gelişimi üzerinde büyük etkileri olan ayrıntılı metafizik ve ontolojik düşünce sistemi ile ünlüdür” (Hamar 2014: 145).

ÇALIŞMANIN İÇERİĞİ VE İZLENEN USUL

Bu yazı şimdiye kadar neşredilmemiş¹ Eski Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirine ait üç fragmanı konu edinmektedir. Bu fragmanlar Berlin Brandenburg Bilimler Akademisi Turfan Koleksiyonu’nda sırasıyla Mainz 769-3 (b fragmanı) (T I D 3), Mainz 18 ve Mainz 758-7 (a fragmanı) (T I D 7) arşiv numaralarıyla korunmaktadır. Bunlar Budizmin Yogācāra ekolünden Çin’de gelişen çoğunlukla Faxiang ekolüne ait metinlerin yer aldığı “en az otuz bölümden oluşan” (Özertural 2012: 14) bir derleme eserin 20. bölümünün sayfa numaralandırması mevcut olmayan üç fragmanını oluşturmaktadır. K. Kitsudō tarafından 2009 yılında “A preliminary report on the study of the so-called Uigur Lehrtext: Chapter 20 and 21” adıyla kaleme alınan ancak henüz yayınlanmamış yazıda bu derleme eserin 20. bölümünün Budist külliyattan hangi esere ait olduğu tespit edilmiştir. Buna göre K. Kitsudō, “20. bölümde [Budist bir kavram olan] ‘donanım safhası’nın (Skt. *sambhāra-avasthā*) açıklandığını, bu bölümün de sıklıkla atıf yapılan *Buddhāvataṃsaka-sūtra*’ya yazılmış bir tefsirden tercüme edildiğini” belirtir (Özertural 2012: 14). 20. bölümün bu yazıdaki sayfa numaralandırması mevcut olmayan ilk fragmanı Mainz 769-3’ün (b fragmanı) (T I D 3) ön sayfasında 14, arka sayfasında da 14 olmak üzere toplam 28 satır bulunmaktadır.² Fragmanın ön ve arka sayfalarının ilk satırları hasarlıdır ve yalnızca bir harf tespit edilebilmiştir. 20. bölümün bu yazıdaki sayfa numaralandırması olmayan ikinci fragmanını oluşturan Mainz 18’in ön ve arka sayfasında 19 satırdan toplam 38 satır bulunmaktadır; ancak fragmanın ön yüzünün ilk satırında yalnızca birkaç harf tespit edilebilmişken arka sayfanın son satırında okunmayan bazı harfler bulunmaktadır.³ 20. bölümün bu yazıdaki üçüncü fragmanını oluşturan Mainz 758-7’nin (a fragmanı) (T I D 7) ön ve arka sayfalarında 12 satırdan toplam 24 satır mevcuttur.⁴ Fragmanın ön yüzünün sadece ilk satırı tahrip olmuşken, arka yüzünün ilk iki satırı tahrip olmuştur. Zikredilen bu üç fragmanda da sayfa numaralandırılması bulunmamaktadır; ancak bu fragmanların 20. bölüme ait olduğu bilgisi Kitsudō’ya dayanarak fragmanların katalogunu hazırlayan Özertural (2012: 215-217) tarafından belirtilmiştir.

Bu çalışmada mevzubahis üç fragmanın yazı çevirilerine ve harf çevirilerine, Türkiye Türkçesine aktarmalarına, metne ilişkin açıklamalarına ve dizin-sözlüğüne yer verilecektir. Fragmanların yazı çevirimi ve harf çeviriminde *Uigurisches Wörterbuch*’da belirlenen yazı çevirimi ve harf çevirimi usulü takip edilmiştir (Röhrborn 1977-1998: 9-10 ve 13-14; Röhrborn

1 Özertural (2012: 215-217) bu yazının konusunu oluşturan üç fragmanın K. Kitsudō tarafından “A preliminary report on the study of the so-called Uigur Lehrtext: Chapter 20 and 21” başlıklı yazının içinde neşredildiğini belirtir de bu 2009 tarihli ve Özertural’ın çalışmasının kaynakçasında da “yayımlanmamış nüsha” olarak yer verilen söz konusu makale o tarihten günümüze kadar hâlâ yayımlanmamıştır.

2 Fragmanın ayrıntılı katalog bilgisi için bk. Özertural 2012: 215-216, katalog nr. 259.

3 Fragmanın ayrıntılı katalog bilgisi için bk. Özertural 2012: 216-217, katalog nr. 260.

4 Fragmanın ayrıntılı katalog bilgisi için bk. Özertural 2012: 217, katalog nr. 261.

2010: XXXIII-XXXV). Eski Uygurca metnin Türkiye Türkçesine aktarmasında metnin orijinaline bağlı kalınmıştır. Bu metnin Çince eş değeri tarafımızca tespit edilememiştir; bu sebeple açıklamalar kısmında metinden yansıyan kavramlara değinilmekle yetinilmiştir. Çalışmanın dizin kısmı analitik bağlamı olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmayı yine 20. bölüme yani *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirine ait olan diğer yapıtların yayımı izleyecektir.

ESKİ UYGURCA METNİN YAZI ÇEVİRİMİ VE HARF ÇEVİRİMİ

Mainz 769-3 (b fragmanı) (T I D 3)

ön

(01)	1	... .. l... ..
(02)	2	bar ärmä[zin] ... .. p'r 'rm' // ... ..
(03)	3	bar ärmäzin ,, ... p'r 'rm'z yn ,, ...
(04)	4	ärür ärmäzin ,, tnl(i)g ... .. 'rwr 'rm'z yn ,, tynlq ... ..
(05)	5	ärür ärmäzin ,, tätrülm[äk] ... .. 'rwr 'rm'z yn ,, t'rwlm// ... ..
(06)	6	nom ärmäzin ,, tätrülmäk taştın ... .. nwm 'rm'z yn ,, t'rwlm'k t'ştyñ ... ..
(07)	7	nom ärmäzin ,, tnl(i)glar içtin ... .. nwm 'rm'z yn ,, tynlq l'r 'yçtyñ ... ..
(08)	8	nom ärmäzin ,, tnl(i)glar taştın ... .. nwm 'rm'z yn ,, tynlq l'r t'ştyñ ... ..
(09)	9	nom ärmäzin ,, yänä ymä alk[u]... .. nwm 'rm'z yn ,, y'n' ym' 'Iq/... ..
(10)	10	äzügin igidin ,, çınsızın kert[üsüzün]... .. 'z wkyn 'ykydyn ,, çynsyz yn kyrt/// ... ..
(11)	11	k(i)yä turdaçısın ,, t(ä)rk(i)yä üç... .. ky 'twyrd'çysyn ,, trk ky ' 'wyç/... ..
(12)	12	...sizin yarpısızın ,, tül täg ... .syzyn y'rpsyz yn ,, twyl t'k ... ..
(13)	13	... .. [kö]ligä täg ⁵ b(ä)lgürtmä tägin... .. .. //lyk' t'k plkwrtm' t'kyn... ..
(14)	14	... .. yalhöklarıg ⁶ ... ./twrwk y'lnkwq l'ryq ... ..

arka

(15)	1	... .w
(16)	2	... .. [tü]källig ... .. //k'l lyk

5 <täg> satırın üstüne yazılmıştır.

6 <larıg> satırın üstüne yazılmıştır.

- (17) 3 ... .. [üs]tünki yer
... .. ///twnky yyr
- (18) 4 ... .. turguluk ,, alku tnl(1)g
... .. twrqwlwq ,, 'lqw tynlq
- (19) 5 ... .. tüz körgülük ,, alku bilgülük
... .. / twyz kwyrkw lwk ,, 'lqw pykwlwk
- (20) 6 ... .. bäkiz b(ä)lgülüg bilgülük ,, alku
... .. n p'kyz plkwlwkw pykwlwk ,, 'lqw
- (21) 7 ... .. irak tarikguluk ,, alku
... .. 'r dyn 'yr'q t'ryqqlwq ,, 'lqw
- (22) 8 ... .. körmäkin birtäm üzgülük ,,
... .. wtw kwyrw'kyn pyrd'm 'w/z kwlwkw ,,
- (23) 9 ... .. yapşınmakıg bütürü titgülük ,,
... .. y'pşynm'q yq pwytwrw tytkwlwk ,,
- (24) 10 ... .. yolda uzanguluk ,, ärdöktäg
... .. ywl d' 'wz 'nqwlwq ,, 'rdwkt'k
- (25) 11 ... .. yıçang[u]luk ,, k(ä)ntü köngülümün
... .. yyç'nq/lwq ,, kntw kwnkwlwwmyn
- (26) 12 ... .. nomlagulüksuzda ...
... .. syz d' nwml'qwlwqswz d' ...
- (27) 13 ... .. täpräncısızdä ,, ülgüs[üz]...
... .. t'pr'nçısyz d' ,, 'wylkws//...
- (28) 14 ... .. öñsüzdä ... ..
... .. syz d' 'wynkswz d' ... ..

Mainz 18

ön

- (29) 1 .....
..... m//
- (30) 2 ..... yorıg
..... lwk ywryq
- (31) 3 ..... katıglanmak
..... ® q'tyql'nm'q
- (32) 4 ..... adırtın
..... ® 'dyrtyn
- (33) 5 ..... kızıgi ol ,,
..... ® k'z yky 'wl ,,
- (34) 6 ..... ärki tep tesär ,,
..... ® 'rky typ tys'r ,,
- (35) 7 ..... bilmiş k(ä)rgäk
..... / ® pylmys krk'k
- (36) 8 ..... on törlüg turmaklar
..... ny l'r 'wn twyrlwk twrm'q l'r
- (37) 9 ... [bı]şrunu ögrätinü tükätsärlär ,,
... //şrwıw 'wykr'tynw twk'ds'r l'r ,,
- (38) 10 ... antada inaru on törlüg yorıg
... /w 'nt'd' 'yn'rw 'wn twyrlwk ywryq

- (39) 11 ... yorıyurlar on törlüg yorıglar ymä⁷ kayular ol tep tesär
.../ ywryywr l'r 'wn twyrlwk ywryq l'r ym' q'yw l'r 'wl typ tys'r
- (40) 12 ... k(a)lti äñjilki ögrünçlüg sävinçlig
...// qilty 'nk'yilky 'wykrwnçlwk s'vynçlyk
- (41) 13 yorig ,, ikinti asıglıg tusulug yorig ,,
ywryq ,, 'ykynty 'syq lyq twsw lwq ywryq ,,
- (42) 14 üçünç öpkäsiz kakıgsız yorig ,, törtünç
'wyçwnç 'wypk'syz q'qyqsyz ywryq ,, twyrtwnç
- (43) 15 a[l]kınçsız yorig ,, beşinç müntürüksüz saçu[k-]
'//qynçsyz ywryq ,, pyşynç mwyntwrwkszw s'çw/
- (44) 16 [suz yor]ıg ,, altınç uz körkitdäçi y[orig]
/// //yq ,, 'ltynç 'wz kwyrkytd'çy y///
- (45) 17 [yetinç ilin]mäksiz yapşınmaksız y[orig]⁸
///// //m'ksyz y'pşynm'q syz y////
- (46) 18 [säkizinc] ... .. /y'q yorig ,, toku[zunç] ...
///// // ... .. /y'q ywryq ,, twq̄w/ // ...
- (47) 19 ... .. onunç çın ke[rtü] ...
... .. 'wnwnç çyn ky/// ...

arka

- (48) 1 tınl(ı)g ... ..
tynlq ... ..
- (49) 2 tınl(ı)glarıg ... ..
tynlq l'ryq ⊕ ... ..
- (50) 3 lig kılğalır ... ..
lyk q̄ylq'lyr ⊕ ... ..
- (51) 4 burhanlar ... ..
pwrq'n l'r ⊕ ... ..
- (52) 5 kılmiş iş ... ..
q̄ylmyş 'yş ⊕ ... ..
- (53) 6 alku burhanlar ... ..
'lqw pwrq'n l'r ⊕ ... ..
- (54) 7 kılmiş işlärin eyin öyü sak[ınu] ...
q̄ylmyş 'yş l'ryn 'yyyn 'wyw s'q/// ...
- (55) 8 burhanların öñrä kılmiş iş[lärin]
pwrq'n l'r nynk 'wynkr' q̄ylmyş 'yş /////
- (56) 9 sävä tapl(a)yu ,, alku burhanların öñrä]
s'v' t'plyw ,, 'lqw pwrq'n l'r nynk /////
- (57) 10 kılmiş işlärin arıtu silitü ,, alk[u burhan-]
q̄ylmyş 'yş l'ryn 'rytw sylytw ,, 'lq/ /////
- (58) 11 ların öñrä kılmiş işlärin as[a]
l'r nynk 'wynkr' q̄ylmyş 'yş l'ryn 's/
(59) 12 üklitü ,, alku burhanların öñrä kıl[mış]
'wyklytw ,, 'lqw pwrq'n l'r nynk 'wynkr' q̄ylm//
- (60) 13 işlärin tuta ornatu ,, alku burhanlar-
'yş l'ryn twt' 'rn'tw ,, 'lqw pwrq'n l'r

7 <on törlüg yorıglar ymä> ifadesi satırın üstüne yazılmıştır.

8 Satırın üstünde bağlamı belirsiz bir *bodi* <pwdy> sözcüğü bulunmaktadır.

- (61) 14 nıñ öñrä kılmuş işlärin yarutu
nynk 'wynkr' qylmyş 'yş l'ryn y'rtwt
- (62) 15 [yalt]rıtu ,, alku burhanlarınñ öñr[ä]
///rydw ,, 'lqw pwrq'n l'r nynk 'wynkr/
- (63) 16 [kılmuş] işlärin keñürü nomlayu ,, ...
///// 'yş l'ryn kynkwrw nwml'yw ,, ...
- (64) 17 ... .. tugum beş aźun tın/[(1)glar]... ..
... .. twqwm pyş 'ž wn tyn/// ///... ..
- (65) 18 ... .. imrärigmä kam[ag]... ..
... ..k 'ymr'rykm' q'm// ... ..
- (66) 19 ... ..
... .. /// ... ..

Mainz 758-7 (a fragmanı) (T I D 7)

ön

- (67) 1 ... .. /
... .. /
- (68) 2 ... on ... ençgükä
... 'wn /...w 'ynçkw k'
- (69) 3 ... küsüşin buşı berür
... kwyswşyn pwşy pyr'r
- (70) 4 ... yok çıgay ämgäkin
...w ywq çyq'y 'mk'kyn
- (71) 5 ... yetmäz tükämäz⁹ yer oronlar ärsär
...q̄lq yyt m'z twyk'm'z yyr 'wrwn l'r 'rs'r
- (72) 6 ... kolunmaklıg ulug
...wn qwlwnm'q̄lyq 'wlwq
- (73) 7 ... ol ... [y]er oronlarta
... 'wl 'w/... /yr 'wrwn l'r t'
- (74) 8 ... [ü]küş äd tavarlar kazganıp
... //kwş 'd t'v'r l'r q'z q'nyp
- (75) 9 ... tıdısız ulug buşı berip
... tydyqsyz 'wlwq pwşy pyryp
- (76) 10 ... tarıg ädlär tavarlar
... t'ryq 'd l'r t'v'r l'r
- (77) 11 ... .. mänjilig
... ..kw m'nky lyk
- (78) 12 ... .. [k]şan kşan
... .. /ş'n kş'n

arka

- (79) 1 /... ..
/... ..
- (80) 2 /// /// /// ...
/// /// /// ...

9 <yetmäz tükämäz> ifadesi satırın üzerine yazılmıştır.

- (81) 3 bo ätür on ... ..
pw 'rwr 'wn ... ..
- (82) 4 larnıñ äñilki ... ..
l'r nynk 'nk'ylyky 'wy/... ..
- (83) 5 yar(l)ıgları nätäğ ol ,, ...
y'rlq l'ry n't'k 'wl ,, 'wy/... ..
- (84) 6 ... [ä]rür tep tesär ,, ...
... /rwr typ tys'r ,, ...
- (85) 7 k(a)ltı öznüñ adınagu ... ..
qlyty 'wyz nwnk 'dyn'qw ... ..
- (86) 8 ögrünçlüğ säv[inçli]g ... ..
'wykrwnçlwkw s'v/////k ... ..
- (87) 9 inçip bodis(a)t(a)vlar öznüñ ... ..
'ynçyp pdystv l'r 'wyz nwnk ... ..
- (88) 10 köñülin ögrünçlüğ s[ävinçli]g ... ..
kwnkwlyn 'wykrwnçlwkw s///// ... ..
- (89) 11 ... ugrınta ... ..
l'ry 'wqrynt'/////... ..
- (90) 12 ulug buşı başın ... ..
'wlvq pwşy p'ştyñ ... ..

ESKİ UYGURCA METNİN DİL İÇİ ÇEVİRİSİ

Mainz 769-3 (b fragmanı) (T I D 3) (ön)

(1) ... (2) var olma[dığını] ... (3) var olmadığını ... (4) -dır, olmadığını, canlı ... (5) -dır, olmadığını, yanılma ... (6) öğreti olmadığını, yanılma dışarıda ... (7) öğreti olmadığını, canlılar içeride ... (8) öğreti olmadığını, canlılar dışarıda ... (9) öğreti olmadığını, yine bütün ... (10) yanlış₂ını, hakikat₂sizini ... (11) ... duracağını, hızlı üç ... (12) ... doğru olmayanı, düş gibi ... (13) ... gölge gibi görünüş arz etmek... (14) ... insanları ...

Mainz 769-3 (b fragmanı) (T I D 3) (arka)

(1) ... (2) ... sahip olan (3) ... en üstün yer (4) ... bütün canlı (5) ... doğru görmek için, büsbütün bilmek için (6) ... açık seçik bilmek için, bütün (7) ... uzak uzaklaşmak için, bütün (8) ... görmesini büsbütün yok etmek için (9) ... bağlanmayı büsbütün terk etmek için (10) ...bilgili olarak, böylesi (11) ... dikkat etmek için, kendi gönlümü (12) ... öğretilmezde ... (13) ... sarsılmasızda, sayısız ... (14) ... renksizde ...

Mainz 18 (ön)

(1) ... (2) ... talim (3) ... gayret (4) ... farkını (5) ... mertebesidir. (6) muhakkak denecek olursa, (7) ... bilmeli (8) ... on türlü durma (9) ... öğren₂erek tamamlasalar (10) ... ondan öteye on türlü talim (11) ... talim ederler. On türlü talim de hangileridir denirse, (12) şöyle ki birinci neşeli₂ (13) talim, ikinci faydalı₂ talim, (14) üçüncü öfkesiz₂ talim, dördüncü (15)

sonsuz talim, beşinci değişmemiş₂ (16) [talim], altıncı becerikli gösterecek [talim] (17) [yedinci] bağısız₂ talim (18) [sekizinci] ... talim, dokuzuncu (19) ... onuncu gerçek₂ ...

Mainz 18 (arka)

(1) canlı ... (2) canlıları ... (3) ... gerçekleştirmek için ... (4) Buddhalar ... (5) gerçekleştirdiği iş ... (6) bütün Buddhalar ... (7) gerçekleştirdiği işlerinden dolayı düşünerek₂ ... (8) Buddhaların önceden gerçekleştirdiği işlerini (9) severek₂, bütün Buddhaların [önceden] (10) gerçekleştirdiği işlerini temizleyerek₂, bütün Buddhaların (11) önceden gerçekleştirdiği işlerini çoğaltarak₂, (12) bütün Buddhaların önceden gerçekleştirdiği (13) işlerini yerleştirerek₂, bütün Buddhaların (14) önceden gerçekleştirdiği işlerini aydınlatarak₂, (15) bütün Buddhaların önceden (16) [gerçekleştirdiği] işlerini tafsilatıyla vaaz ederek ... (17) ... doğum, beş hayat şeklindeki canlılar (18) ... bütün ... (19) ...

Mainz 758-7 (a fragmanı) (T I D 7) (ön)

(1) ... (2) ... on ... sükunete (3) ... dileğiyle sadaka verir (4) ... yokluk₂ sıkıntısını (5) ... sona ermez₂ yerler₂ ise (6) ... sözlü, büyük (7) ... o ... yer₂lerde (8) çok mal mülk kazanıp (9) ... engelsiz, büyük sadaka verir (10) ... darı, mal mülk (11) ... sevinçli (12) ... lahza₂

Mainz 758-7 (a fragmanı) (T I D 7) (arka)

(1) ... (2) ... (3) budur on ... (4) ... ların birincisi ... (5) öğretileri nasıldır ... (6) ... dır denecek olursa ... (7) ... şöyle ki kendisinin başkaları ... (8) sevinçli₂ ... (9) böylece Bodhisattvalar kendinin ... (10) gönülünü sevinçli₂ ... (11) ... fırsat olursa ... (12) büyük sadaka verir

ESKİ UYGURCA METNE İLİŞKİN NOTLAR

(25) yıçang[u]luk: *yıçan-* ve aynı zamanda *y-* protezi olmaksızın *ıçan-* biçimi de mevcut olan ‘sakinlik, korunmak, dikkat etmek’ anlamlarındaki bu fiil EUyg. metinlerde çokça tanıklanmış olmasına karşın (birkaç örnek için bk. *yıçangalı ütlädi* Röhrborn 1991: 125₁₄₁₉; *yıçanur* Aydemir 2013: 56₂₈; *yıçanıp saklanıp* Tokyürek 2018: 557₃₄₇₇ vb.) kökenine ilişkin bir açıklama mevcut değildir (Clauson 1972: 29b; Erdal 1991: 600-601; Röhrborn 1991: 239-240, 1418-19. not).

(38) on törlüg yorıg: Bir Budist terim olarak EUyg. *on törlüg yorıg*, Çin. 十行 *shixing* ‘on talim/uygulama’ya denk gelmektedir (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a; Tokyürek 2018: 705).

(40-41) ögrünçlüg sävinçliç yorıg: EUyg. *on törlüg yorıg*’ın birincisi olan *ögrünçlüg sävinçliç yorıg* ‘neşeli₂ talim’, Çin. 歡喜行 *huanxi xing* karşılığındadır (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(41) ikinti asıgılıç tusulug yorıg: EUyg. *on törlüg yorıg*’ın ikincisi olan *asıgılıç tusulug yorıg* ‘faydalı₂ talim’, Çin. 饒益行 *raoyi xing* karşılığındadır (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(42) üçünç öpkäsiz kakıgsız yorıg: EUyg. *on törlüg yorıg*'ın üçüncüsü olan *öpkäsiz kakıgsız yorıg* 'öfkəsiz₂ talim', Çin. 無違逆行 *wu weini xing* karşılığındadır (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(42-43) törtünç a[l]kınısız yorıg: EUyg. *on törlüg yorıg*'ın dördüncüsü olan *a[l]kınısız yorıg* 'sonsuz talim' Çin. 無屈撓行 *wu qunao xing* karşılığındadır (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(43-44) beşinç müntürüksüz saçu[ksuz yor]ıg: EUyg. *on törlüg yorıg*'ın beşincisi olan *müntürüksüz saçu[ksuz yor]ıg* 'değişmemiş₂ talim', Çin. 無癡亂行 *wu chiluan xing* karşılığındadır (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(44) altınç uz körkitdäçi y[orıg]: EUyg. *on törlüg yorıg*'ın altıncısı olan *uz körkitdäçi y[orıg]* 'becerikli gösterecek [talim]', Çin. 善現行 *shanxian xing* karşılığındadır (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(45) [yetinç ilin]mäksiz yapşınmaksız y[orıg]: EUyg. *on törlüg yorıg*'ın yedincisi olan *[ilin]mäksiz yapşınmaksız y[orıg]* 'bağısız₂ talim' Çin. 無著行 *wuzhuo xing* karşılığındadır (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(46-47) Bu satırlardan sonra EUyg. *on törlüg yorıg*'ın kalan üç uygulaması metinde tahrip olmuştur; ancak sekizincisinin Çin. 難得行 *nande xing* 'ulaşılması zor olanın talimi', dokuzuncusunun Çin. 善法行 *shanfaxing* 'iyi öğretilerin talimi' ve onuncusunun Çin. 眞實行 *zhenshi xing* 'hakikatın talimi' olduğu belirtilmelidir (DDB; JEBD 147a; Soothill ve Hodous 1937: 53a).

(47) onunç çin ke[rütü] ...: Bu satır sonrası *yorıg* sözü ile tamamlanabilir.

(78) kşan: EUyg. *kşan* 'an, lahza' sözüne Toharcanın A diyalektinde *kşana* (*kşam*) (Poucha 1955: 97), Toharcanın B diyalektinde *kşām* ve *kşam* (Adams 2013: 261) ve Soğd. 'da *kşn* (Gharib 1995: 196a, 4913. madde) şeklinde rastlanmış olup sözcük kökeni itibarıyla Skt. *kşana*'ya dayanmaktadır (Monier-Williams 1899: 325a; Edgerton 1953: 198a).

DİZİN VE SÖZLÜK

A

adinagu 'diğerleri, başkaları' *k(a)ltı öznüñ a.* ... 85

adırt 'fark' ... *a. +m 32*

alkınçsız 'sonsuz, bitmez, tükenmez' *törtünç a. yorıg 43*

alku, alk[u] 'bütün' *a. bilgülük 19; a. burhanlar ... 53; a. burhanlarnıñ 56, 57, 59, 60, 62; a. tnl(t) g 18; bākiz b(ä)lgülüg bilgülük a. 20; irak tarıkguluk a. 21; yänä ymä a. ... 9*

altınç 'altıncı' *a. uz körkitdäçi y[orıg] 44*

antada 'ondan' *a. maru 38*

arıt- 'temizlemek, kirden arındırmak' *a.-u silitü* 57
 as- 'arttırmak, çoğaltmak' *a.-[a] üklitü* 58
 asıgılg 'faydalı' *a. tusulug yorıg* 41
 aźun < Soğd. 'žwn, 'zw'n(h) 'hayat şekli' *beş a. tunl[(i)glar]* 64

B

bar 'var, mevcut' *b. ärmäzin* 3; *b. ärmä[zin]* 2
 baş 'baş' *ulug buşı b. +tin ...* 90
 bäkiz 'açık' *b. b(ä)lgülüğ bilgülik* 20
 b(ä)lgülüğ 'belirgin, açık' *bäkiz b. bilgülik* 20
 b(ä)lgürtmä 'görünüş, görünme' *[kō]ligä tæg b. tægın* 13
 ber- 'vermek' *küsüşin buşı b.-ür* 69; *tdıgsız ulug buşı b.-ip* 75
 beş 'beş' *b. aźun tunl[(i)glar] ...* 64
 beşinç 'beşinci' *b. müntürüksüz saçu[ksuz yorıg]* 43
 [b]şrun- 'öğrenmek' *b.-u ögrätinü 'öğrenmek₂' b.-u ögrätinü tükätsärlär* 37
 bil- 'bilmek' *b.-miş k(ä)rgäk* 35; *bäkiz b(ä)lgülüğ b.-gülik* 20; *alku b.-gülik* 19
 birtäm 'büsbütün, bütün' *b. üzgülik* 22
 bo 'bu' *b. ärür on ...* 81

bodis(a)t(a)v < Soğd. *pwđystβ, pwtystβ* < Skt. *bodhisattva* 'Bodhisattva, Buddha adayı' *b. +lar öznüy ...* 87

burhan, [burhan] < Çin. 佛 *fo* 'Buddha' ve Tü. *han* 'Buddha' *b. +lar* 51; *b. +larını öñrä kılmuş işlärin* 55, 56, 57, 59, 60, 62; *alku b. +lar* 53

buşı < Çin. 布施 *bushi* 'bağış, sadaka' *küsüşin b. berür* 69; *tdıgsız ulug b. berip* 75; *ulug b. başın ...* 90
 bütürü 'büsbütün, tamamen' *b. titgülik* 23

Ç

çığay 'yoksul' *yok ç. ämgäkin* 70
 çın < Çin. 真 *zhen* 'doğru, gerçek' *ç. ke[rtü]* 47
 çınsız 'hakikatsiz' *ç. +ın kert[üsüzün]* 10

Ä

äd 'mal, mülk' *ä. tavarlar* 74; *ä. +lär tavarlar* 76
 ämgäk 'sıkıntı, keder' *yok çığay ä. +ın* 70
 äñilki 'ilk, birinci' *ä. ögrünçlüğ sävinçlig yorıg* 40, *ä. ...* 82
 är-, [är]- 'yardımcı eylem, -dır, olmak, var olmak' *ä.-ür ä.-mäzin* 4, 5; ... *[ä].-ür tep tesär* 84; *bar ä.-mäzin* 2, 3; *bo ä.-ür on ...* 81; *nom ä.-mäzin* 6, 7, 8, 9; *yer oronlar ä.-sär* 71
 ärdöktäg 'böylesi' *ä. 24*
 ärki 'muhakkak' *ä. tep tesär* 34
 äzüğ 'yalan, yanlış' *ä. +ın igidin* 10

E

ençgü ‘sükunet, huzur’ ... *on ... e.+kâ* 68

eyin ‘+DAn dolayı’ *işlärin e. öyü sak[ınu]* 54

I

ınaru ‘öte, öteye’ *antada i.* 38

ırak ‘uzak, irak’ *i. tarıkguluk* 21

İ

içtin ‘içeride’ *tun(i)glar i. ...* 7

igid ‘yalan, yanlış’ *üzügin i.+in* 10

ikinti ‘ikinci’ *i. asıgılg tusulug yorig* 41

[ilin]mäksiz ‘bağsız, bağlı olmama’ *i. yapşınmaksız y[orig]* 45

imrärigmä ‘bütün, hep’ *i. kam[ag]* ... 65

inçip ‘böylece’ *i. bodis(a)t(a)vlar öznüj ...* 87

iş ‘iş, amel’ *kılmış i. ...* 52; *kılmış i.+lärin* 54, 57, 58, 60, 61, 63; *kılmış i.+[lärin]* 55

K

kakıgsız ‘öfkəsiz’ *öpkäsiz k. yorig* 42

k(a)ltı ‘şöyle ki, öyle ki’ *k. äñilki ögrünçlüg sävinçlig* 40; *k. öznüj adınagu ...* 85

kam[ag] ‘bütün, hep’ ... *imrärigmä k.* 65

katıgılanmak ‘gayret, çaba’ ... *k.* 31

kayu ‘hangi’ *k.+lar ol tep tesär* 39

kazgan- ‘kazanmak’ *[ü]küş äd tavarlar k.-ıp* 74

k(ä)ntü ‘kendi’ *k. köñülümün* 25

keñürü ‘tafsilatlı, ayrıntılı’ *k. nomlayu* 63

k(ä)rgäk ‘gerek’ ... *bilmiş k.* 35

ke[rtü] ‘gerçek, hakikat’ *onunç cın k.* 47

kert[üsüz] ‘hakikatsiz’ *çınısın k.+[ün]* 10

käzig ‘mertebe, sıra’ ... *k.+i ol* 33

kıl-, [kıl]- ‘yapmak, gerçekleştirmek’ *k.-galır* 50; *k.-mış işlärin* 52, 54, 55, 57, 58, 61; *k.-m[ış] işlärin* 59; *k.-[mış] işlärin* 63

kolunmaklıg ‘sözlü, vaatli, dileme’ *k. ulug* 72

[kö]ligä ‘gölge’ *k. täg b(ä)lgürtmä tägin ...* 13

köñül ‘gönül’ *k.+in ögrünçlüg s[ävinçlig]* ... 88; *k(ä)ntü k.+ümin* 25

kör- ‘görmek’ ... *tüz k.-gülik* 19

körkit- ‘göstermek, tezahür etmek’ *uz k.-däçi y[orig]* 44

körmäk ‘görme’ *k.+in birtäm üzgülik* 22

kşan, [k]şan < Skt. *kşana* ‘an, lahza’ ... *k.* 78, 78

küşüş ‘dilek, arzu’ *k.+in buşı berür* 69

M

mänjilig ‘sevinçli, neşeli’ ... *m.* 77

müntürüksüz ‘değişmemiş, bozulmamış’ *m. saçu[ksuz yor]ıg* 43

N

nätäg ‘nasıl’ *yarl(t)gları n. ol* 83

nom < Soğd. *nwm* ‘öğreti’ *n. ärmäzin* 6, 7, 8, 9

nomla- ‘vaaz etmek, öğretiyi açıklamak’ *keñürü n.-yu* 63

nomlagulaksuz ‘öğretilmez, vaaz edilemez’ ... *n.+da* ... 26

O

ol ‘o, işaret sıfatı; -dır, bildirme, kopula’ ... *käzigi o.* 33; ... *o. ... [y]er oronlarta* 73; *kayular o. tep tesär* 39; *yarl(t)gları nätäg o.* 83

on ‘on’ *o. törlüg turmaklar* 36, *o. törlüg yorıg* 38, *o. törlüg yorıglar* 39, ... *o. ... ençgükä* 68, *bo ärür o. ...* 81

onunç ‘onuncu’ *o. çın ke[rtü]* ... 47

ornat- ‘yerleştirmek’ *işlärin tuta o.-u* 60

oron ‘yer’ *yer o.+lar* 71; *yer o.+larta* 73

Ö

ö- ‘düşünmek’ *ö.-yü sak[ınu]* 54

ögrätin- ‘öğrenmek’ *bışrunu ö.-ü* ‘öğrenmek₂’ *[bı]şrunu ö.-ü tükätsärlär* 37

ögrünçlüg ‘neşeli, sevinçli’ *ö. sävinçlig* 40, 86, 88

öñrä, öñr[ä], [öñr[ä] ‘önce, önceden’ *burhanlarını ö. kılmuş işlärin* 55, 56, 58, 59, 61, 62

öñsüz ‘renksiz’ ... *ö.+dä* ... 28

öpkäsiz ‘öfkəsiz’ *ö. kakıgsız yorıg* 42

öz ‘kendi’ *k(a)ltı ö.+nün adınagu* ... 85, 87

S

saçu[ksuz] ‘değişmemiş’ *müntürüksüz s.* 43

sak[in]- ‘düşünmek’ *öyü s.-[u]* 54

[säkizinc] ‘sekizinci’ *s. ...* 46

säv- ‘sevmek, hoşlanmak’ *s.-ä tapl(a)yu* 56

sävinçlig, säv[inçli]g, s[sävinçli]g ‘seviçli, neşeli’ *ögrünçlüg s.* 40, 86, 88

silit- ‘temizlemek, kirden arındırmak’ *arıtı s.-ü* 57

T

tapl(a)- ‘sevmek, hoşlanmak’ *sävä t.-yu* 56

tarıg ‘darı’ *t. ädlär tavarlar* 76

tarık- ‘uzaklaşmak’ ... *ıraq t.-guluk* 21

taştın ‘dışarıda’ *tätrülmäk t. ...* 6; *tnl(t)glar taştın* 8

tavar ‘mal, mülk’ *äd t.+lar kazganıp* 74; ... *tarıg ädlär t.+lar* 76

- te- ‘demek, söylemek’ *t.-p t.-sār* 34, 39, 84
 tæg ‘gibi’ ... [*kö*]ligä *t.* 13; *tül t.* ... 12
 tæg-in- ‘arz etmek, yerine getirmek’ [*kö*]ligä tæg b(ä)lgürtmä *t.* 13
 täpränçsiz ‘sarsılmaz’ ... *t.+dä* 27
 t(ä)rk(i)yä ‘hızlı’ *t.* 11
 tätrülmäk, tätrülm[äk] ‘kabahat, yanılma’ *t.* ... 5; *t. taştın* ... 6
 tıdıgsız ‘engelsiz’ *t. ulug buşı berip* 75
 tınl(i)g ‘canlı’ *t.* ... 4, 18, 48; *t.+lar içtin* ... 7; *t.+lar taştın* ... 8; *t.+larıg* ... 49; *beş aştın t.+[lar]* 64
 tit- ‘terk etmek, bırakmak’ *yapşınmakıg bütürü t.-gülük* 23
 toku[zunç] ‘dokuzuncu’ *t.* ... 46
 törlüg ‘türlü’ *on t. turmaklar* 36; *on t. yorıg* 38; *on t. yorıglar* 39
 törtünç ‘dördüncü’ *t. a[l]kınçsız yorıg* 42
 tugum ‘doğma’ *t. beş aştın tınl[(i)glar]* 64
 tur- ‘durmak’ *t.-daçısın* 11
 turmak ‘durma, meydana gelme’ ... *on törlüg t.+lar* 36
 tusulug ‘ faydalı’ *asıglıg t. yorıg* 41
 tut- ‘tutmak’ *işlärin t.-a ornatu* 60
 tükä- ‘sona ermek’ *yetmäs t.-mäs yer oronlar* 71
 [tü]källig ‘sahip olan’ ... *t.* 16
 tükät- ‘tamamlamak’ [*bı*]şrunu ögrätinü *t.-särlär* 37
 tül ‘düş, rüya’ *t. tæg* 12
 tüz ‘düz, doğru’ *t. körgülük* 19
- U**
- ugur ‘fırsat’ *u.+ınta* ... 89
 ulug ‘büyük, ulu’ ... *kolunmaklıg u.* 72, ... *tıdıgsız u. buşı berip* 75; *u. buşı baştın* ... 90
 uz ‘hünerli, becerikli’ *u. körkitdäçi y[orıg]* 44
 uzan- ‘bir konuda bilgili olmak’ *yolda u.-guluk* 24
- Ü**
- üç ‘üç’ *ü.* ... 11
 üçünç ‘üçüncü’ *ü. öpkäsiz kakıgsız yorıg* 42
 üklit- ‘çoğaltmak, arttırmak’ *as[a] ü.-ü* 59
 [ü]küş ‘çok’ *ü. äd tavarlar kazganıp* 74
 ülgüs[üz] ‘sayısız’ *ü.* ... 27
 [üs]tünki ‘üstün, en üstün’ *ü. yer* 17
 üz- ‘yok etmek’ ... *körmäkin biräm ü.-gülük* 22
- Y**
- yalñok ‘insan, canlı’ *y.+larıg* ... 14

- [yalt]rı- ‘aydınlatmak, parlatmak’ *yarutu y.-u* 62
 yapşınmak ‘bağlanma, yapışma’ *y. +ıg bütürü titgülük* 23
 yapşınmaksız ‘bağısız, bağlı olmama’ [*ilin*]māksız *y. y[orig]* 45
 yar(ı)g ‘öğreti’ *y. +ları nātäg ol* 83
 yarpsız ‘çürük, doğru olmayan’ *y. +ın* 12
 yarut- ‘parlatmak, aydınlatmak’ *işlärin y.-u [yalt]rıu* 61
 yänä ‘yine’ *y. ymä alk[u]*... 9
 yer, [y]er ‘yer’ ... [*üs*]tünki *y.* 17; ... *ol ... [y.] oronlarta* 73; *yetmāz tükāmāz y. oronlar* 71,
 yet- ‘ulaşmak, erişmek’ *y.-māz tükāmāz* 71
 [yetinç] ‘yedinci’ *y. [ilin]māksız yapşınmaksız y[orig]* 45
 yıçan- ‘dikkat etmek, sakınmak’ ... *y.-g[u]luk* 25
 ymä ‘yine’ *on törlüg yoriglar y. kayular* 39; *yänä y. alk[u]*... 9
 yok ‘yok’ *y. çıgay ämgäkin* 70
 yol ‘yol’ *y. +da uzanguluk* 24
 yori- ‘talim etmek, alıştırma yapmak’ *y.-yurlar on törlüg yoriglar* 39
 yorig, [yor]ıg, y[orig], y[orig] ‘talim, eylem, seyir’ ... *y.* 30, 46; *a[l]kñsız y.* 43; *asıgıg tusulug y.*
 41; [*ilin*]māksız yapşınmaksız *y.* 45; *müntürüksüz saçu[ksuz y.]* 44; *on törlüg y.* 38; *on törlüg y. +lar* 39;
ögrünçlüg sävinçlüg y. 41; *öpkäsiz kakıgsız y.* 42; *uz körkitdäçi y[orig]* 44

Sonuç

Budizm başta olmak üzere Manihaizm ve Nasturi Hristiyanlığa ilişkin birçok eser Eski Uygur çeviri edebiyatının temelini oluşturmaktadır. Bunlar arasında Budizm ise hem külliyata ilişkin eserlerde hem de ekollerde oldukça çeşitlilik gösterir. *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, Çin’de ortaya çıkan on üç ekolden biri olan Huayan ekolünün felsefî temelini oluşturan bir eserdir. Bu çalışmada *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirinden Eski Uygurcaya yapılan bir tercümeyle ilişkin üç fragmanın neşri gerçekleştirilmiştir. Bu eser bugün Berlin Turfan Koleksiyonu’nda Budizmin Faxiang ekolüne ilişkin metin parçalarını ihtiva eden bir yazma eserin 20. bölümünü oluşturmaktadır. Bu çalışma neticesinde üç Eski Uygurca fragmandan temelde 90 satırlık bir metin tespit edilebilmiştir. Bu fragmanların neşriyle de 146 madde başı belirlenmiştir. Orta Asya Türk Budizminin külliyatının yeniden değerlendirilmesi ve Türk Budizminin özelliklerinin belirlenebilmesi noktasında bu çalışmanın alana katkı sunacağı kanaatini taşımaktayız.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KISALTMALAR VE İŞARETLER

AKDITYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
bk.	bakınız
çev.	çevirmen(ler)
Çin.	Çince
DDB	Digital Dictionary of Buddhism
ed.	editör(ler)
EUyg.	Eski Uyurca
krş.	karşılaştırınız
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
TDK	Türk Dil Kurumu
VdSUA	Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica
Ⓔ	pothī deliği
... ₂	ikileme

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Adams, D. Q. (2013). *A dictionary of tocharian b. revised and greatly enlarged*. Vol. 1-2. Amsterdam, New York: Rodopi. (Leiden Studies in Indo-European. 10.)
- Aydemir, H. (2013). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie IX. Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert*. Band I-II. Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 10. VdSUA. 34.)
- Clauson, Sir G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Oxford at the Clarendon Press.
- Copp, P. (2012). “Chinese Religion in the Sui and Tang Dynasties”, ed. Randall L. Nadeau. *The Wiley-Blackwell Companion to Chinese Religions*. New Jersey: Blackwell Publishing: 75-98.
- Edgerton, F. (1953). *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary*, c. II: Dictionary. New Haven: Yale University Press.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon*. Vol. I-II. Wiesbaden: Harrassowitz. (Turcologica 7.)
- Ge, Z. (2013). *An Intellectual History of China, Volume One: Knowledge, Thought, and Belief before the Seventh Century CE*, (çev. Michael S. Duke ve Josephine Chiu-Duke). Leiden & Boston: Brill. (Brill’s Humanities in China Library. 6)
- Gharib, B. (1995). *Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English*. Tehran: Farhang.
- Green, R. S. ve C. Mun (2018). *Gyōnen’s Transmission of the Buddha Dharma in Three Countries*. Leiden & Boston: Brill. (Numen Book Series. Studies in the History of Religions. 159).
- Hamar, I. (2014). “Huayan Explorations of the Realm of Reality”, ed. Mario Poceski. *The Wiley-Blackwell Companion to East and Inner Asian Buddhism*. New Jersey: Blackwell Publishing: 145-165.
- Japanese-English Buddhist Dictionary* (1979). Tōkyō: Daitō Shunppansha.

- Jorgensen, J. (2004). "Chan School", ed. Robert E. Buswell. *Encyclopedia of Buddhism*, Volume One: A-L. Appendix, Index. New York: Macmillan Reference USA, Thomson Gale: 130a-137a.
- McBride, R. D. (ed.). *Hwaom I: The Mainstream Tradition*. Jogye Order of Korean Buddhism: Kore. (Collected Works of Korean Buddhism. 4)
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Poceski, M. (2012). "Chinese Buddhism", ed. Randall L. Nadeau. *The Wiley-Blackwell Companion to Chinese Religions*. New Jersey: Blackwell Publishing: 197-218.
- Poceski, M. (2014). "Buddhism in Chinese History", ed. Mario Poceski. *The Wiley-Blackwell Companion to East and Inner Asian Buddhism*. New Jersey: Blackwell Publishing: 40-62.
- Poucha, P. (1955). *Institutiones Linguae Tocharicae. Pars I: Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A*. Praha: Statni Pedagogicke Nakladatelstvi. (Monografie Archivu Orientalniho. XV.)
- Röhrborn, K. (1977-1998). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien*, 1-6. Wiesbaden: Steiner.
- Röhrborn, K. (1991). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII. Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain hrsg., übersetzt und kommentiert*. Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 3. VdSUA. 34.)
- Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung. I. Verben*. Band. 1: ab- - äzüglä-. Stuttgart: Steiner.
- Soothill, W. E. ve L. Hodous (1937) *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms: with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit-Pali Index*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV. Tegzinç (Karşılaştırmalı Metin Yayını)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDITYK. TDK. 1268. Eski Uyгурca Kütüphanesi 8.)

Elektronik Kaynaklar

- DDB = Digital Dictionary of Buddhism, www.buddhism-dict.net (Erişim tarihi: 20.03.2020).
- Mainz 18: [ön:] http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0018_seite1.jpg (Erişim tarihi 20.03.2020) ve [arka:] http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0018_seite2.jpg (Erişim tarihi: 20.03.2020)
- Mainz 758-7 (a fragmanı) (T I D 7): [ön:] http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0758_seite1.jpg (Erişim tarihi 20.03.2020) ve [arka:] http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0758_seite2.jpg (Erişim tarihi: 20.03.2020)
- Mainz 769-3 (b fragmanı) (T I D 3): [ön:] http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0769_seite1.jpg (Erişim tarihi 20.03.2020) ve [arka:] http://turfan.bbaw.de/dta/mainz/images/mainz0769_seite2.jpg (Erişim tarihi: 20.03.2020)

